

Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar

Doktori Disszertáció

„Először Isten, aztán Szent Sebestyén”

A védőszent-kultusz szerepe és jelentősége egy szicíliai település életében

Tézisek

Készítette: Angyalosy Eszter

Témavezető: Dr. Mohay Tamás CSc., habilitált egyetemi docens

Történelemtudományi Doktori Iskola

A Doktori Iskola vezetője: Dr. Székely Gábor DSc.

Európai etnológia program

A program vezetője: Dr. Mohay Tamás CSc., habilitált egyetemi docens

2011

I. A kutatás előzményei, célkitűzései, módszerei

Doktori értekezésem tárgya a védőszent-kultusz megnyilvánulási fomráinak vizsgálata és értelmezése egy meghatározott kontextusban, a szicíliai Melilliben. A település védőszentje Szent Sebestyén, akinek a tiszteletére minden évben nagyszabású ünnepséget rendeznek. Kutatásom során arra a kérdésre kerestem választ, hogy mit jelent az emberek számára a védőszentjükbe vetett hit, milyen szerepet tölt be hétköznapijaikban, hogyan viszonyulnak hozzá, milyen szerepet játszik a szentkultusz a vallásosságukban általános értelemben, illetve hogy maga a vallásosság hogyan nyilvánul meg a melilliek világról alkotott elképzeléseiben, hogyan értelmezik az őket körülvevő világ jelenségeit.

Kérdésfelvetésemet két korábbi kutatásom eredményei indokolták. Az elsőt egy budapesti, plébániai ifjúsági közösségben, a másodikat pedig egy firenzei, ferences szerzetesek által vezetett laikus csoportban végeztem. Munkám során megtapasztaltam, hogy a katolicizmus egyetemes érték- és normarendszerével való egyéni kommunikáció más és más „katolicizmusok” megszületéséhez, egymástól jelentősen eltérő arculatú közösségek létrejöttéhez vezet. Bár a budapesti és a firenzei közösség összehasonlításakor tett megfigyeléseim értelmezése során Magyarország és Olaszország tágabb kontextusként való meghatározása helyénvaló és használható eljárásnak bizonyult, hiszen a vizsgált közösségek tagjai számára az adott nemzethez való tartozás identitásuk fontos és meghatározó része, hamar kiderült, hogy abban az esetben, ha a kutatás fókuszát máshová helyezzük, a kontextus meghatározásakor pontosítások szükségesek. Egészen mást jelent például a vallásosság Észak-Olaszországban, mint délen, épp ezért érdemes a kettőt elválasztani egymástól, és a vallásos jelenségek vizsgálatát, értelmezését e két szűkebb kategóriába sorolva megkísérlni.

Firenzei tartózkodásom idején hallottam először az északon dolgozó déliektől az életükben oly meghatározó szerepet betöltő védőszent-ünnepekről, és ekkor született meg bennem az elhatározás egy számomra ismeretlen kontextusban megnyilvánuló vallásosság jelenségeinek megismerésére és értelmezésére.

A védőszent-kultuszt kiválasztásában elsősorban az motivált, hogy az egyetemes vallás ideológiájának, tradíciójának egy olyan értelmezését, egy olyan egyedi megnyilvánulását sejtettem a kultusz mögött, amivel korábban még nem találkoztam. Korábbi kutatásaim során

az általam megismert emberek inkább az Istennel és a vallás tanításaival álltak állandó dialógusban, az ezekhez való kötődés, közeledés és eltávolodás határozta meg életük különböző szakaszait, mindennapjaikat, a szentek tisztelete csak másodlagosan került szóba, egyáltalán nem volt vallásosságukban meghatározó.

Szicíliai terepmunkámat két szakaszban végeztem. Az első időszakban elsősorban a szakirodalommal ismerkedtem – odaérkezésem után kiderült, hogy a témával kapcsolatban igen gazdag irodalom áll a rendelkezésemre, ám ezek olyan munkák, amelyekhez csak ott, a helyszínen lehetett hozzáférni –, illetve bejártam a tartományt, igyekeztem egy általános képet alkotni magamban az ottani életéről, minél több embert, helyet és eseményt megismerni.

A második szakaszban Melillire koncentráltam, igyekeztem a lehető legtöbb időt a településen tölteni, megismerkedni az emberekkel, részt venni a közösségi eseményekben, interjúkat, feljegyzéseket és fényképeket készítettem. A kutatás lezárásaképpen pedig lehetőségem nyílt részt venni a melilli Szent Sebestyén ünnepen.

Valamivel több, mint hat hónapot töltöttem Sziciliában, ebből nagyjából három hónapra tehető a résztvevő megfigyelés módszerével végzett terepmunka. Ezt a módszert tartottam a leginkább célravezetőnek ahhoz, hogy a terepen való boldoguláshoz szükséges háttérismereteket is megszerezsem, és így többé-kevésbé kiismerjem magam a településen, valamint ott is megfelelő mennyiségű időt töltsék el ahhoz, hogy meglátásaim és következtetéseim érvényesek, és mások számára is hasznosíthatóak legyenek, illetve hogy megfelelően stabil alapot jelentsenek további kérdések felvetéséhez, kutatási irányok meghatározásához.

Szicíliai kutatásomban nagy szerepet játszott Nino Privitera, melilli fotográfus, aki vendégül látott az otthonában, és beengedett a település főutcájában álló kis üzletébe, ahonnan aztán alkalmam nyílt betekinteni a melilliek hétköznapjaiba. Mivel ezen a nagyjából 7000 lakosú településen, ahol a legtöbb ember többé-kevésbé ismeri egymást, a rokoni, ismeretségi háló az, ami alapján eltájékozódunk,¹ az ebbe való bekerülés elengedhetetlen feltétele a terepen való boldogulásnak. Számomra ezt az igen fontos lépést signor Privitera és a családja tette lehetővé.

---

¹ Ez egy olyan általános jellemző, amit a témával foglalkozó kutatók az egész Mediterráneumban érvényesnek tartanak, vö. például Davis, John (1977): *People of the Mediterranean: An essay in comparative social anthropology*. London, Routledge.

A legtöbb időt a Szent Sebestyén bazilikában töltöttem, ott készítettem interjúkat az ünnepet megelőzően és aközben is a sekrestyében, a hátsó udvaron, az épülethez tartozó fogadószobákban a plébánossal, a szervezőbizottság tagjaival, az önkéntesekkel. Részt vettem az előkészületekben és az ünnep során a „színfalak mögött” zajló munkálatokban. Néhányan meghívtak az otthonukba, illetve sok időt töltöttem signor Privitera szalonjában, az oda betérőkkel beszélgettem, vagy elkísértem őket ügyeik intézése közben. Ezekben a szituációkban sokszor nem volt lehetőségem – vagy csak én ítéltem úgy, hogy a helyzet nem teszi lehetővé a diktafon vagy fényképezőgép használatát, illetve az negatívan befolyásolná a munkámat – az azonnali dokumentálásra, ilyenkor utólag, amint lehetőségem nyílt rá, igyekeztem minél pontosabban feljegyezni a történeteket.² Az interjúim, a kutatás során készült fotók, valamint a feljegyzéseim két típusba sorolhatóak: egy részük a vizsgált jelenség, a védőszentkultusz, illetve a melilli Szent Sebestyén ünnep hátterének feltérképezését, az ahhoz kapcsolódó társadalmi, szociális, gazdasági aspektusok megismerését, megértését szolgálta; másik részük pedig konkrétan az ünnep és az ahhoz kötődő rítusok dokumentálását. Utóbbi célból a fotók, interjúk és feljegyzések mellett hangfelvételeket is készítettem. Az ünnep ugyanis nem csupán vizuális, hanem hanghatás szempontjából is kifejezetten összetett, és bizonyos szakaszokat hangfelvétel formájában a legcélszerűbb rögzíteni a megfelelő értelmezés érdekében.

---

² Vö. Borsányi László (1988): Megfigyelési technikák az etnológiai terepmunkában. *Ethnographia* 53-82; Babbie, Earl (1995): *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Budapest, Balassi Kiadó. 30-337..

II. A dolgozat felépítése

Értekezésemben először ismertetem azokat az elméleti és kontextuális kérdéseket, amelyek szükségesegek az események értelmezéséhez, majd bemutatom magát az ünnepi eseménysorozatot, végezetül pedig értelmezem ennek szerepét, jelentőségét, hogy válaszok kapjak a fentiekben megfogalmazott kérdéseimre.

Az első fejezetben ismertetem célkitűzéseimet, a kutatás előzményeit és az alkalmazott módszereket. Szót ejtek a témához kapcsolódó elméleti problémákról; a Mediterráneum területének antropológiai vizsgálatának fő kérdéseiről, és egy nagy jelentőséggel bíró forrástípusról, a helyi értelmiségiek által készített helytörténeti és etnográfiai munkákról.³

A második fejezetben röviden bemutatom kutatásom tágabb és szűkebb kontextusát, beleértve annak a vizsgált jelenséghez kapcsolódó történeti, gazdasági, ökológiai, társadalmi és kulturális vonatkozásait.

A harmadik fejezetben foglalkozom a kutatás elméleti hátterét jelentő vallástörténeti és vallásantropológiai kérdésekkel, megadom a különböző vallásantropológiai fogalmak általam használt meghatározását, illetve arra is kitérek, hogy milyen szempontok alapján alkalmazom éppen ezeket a meghatározásokat.

A negyedik fejezetben Szent Sebestyénnel foglalkozom: elhelyezem őt a római katolikus egyház szentjei között, elemzem eltérő jelentőségét a történelem különböző korszakaiban, és kitérek a kutatás tágabb és szűkebb kontextusát jelentő területeken megfigyelhető kultuszának ismertetésére.

Az ötödik fejezetben ismertetem a 2007-es melilli Szent Sebestyén ünnep főbb eseményeit, és itt már kísérletet is teszek bizonyos elsődleges következtetések levonására. Ezután kitérek annak a szemszögnek a konkrét bemutatására, amit a megfigyeléseim értelmezésekor használok.

A következő két fejezetben az ünnep bemutatott és bizonyos értelemben már megmagyarázott jelenségeit tágabb kontextusba helyezem, és megpróbálom megtalálni

---

³ Faeta, Francesco (2008): *Demológia, antropológia és kultúrkritika. Az olasz kérdés*. Budapest, L'Harmattan. 81.

összefüggéseiket a közösség életével, elsőként az egyén, másodsor pedig a közösség szempontjából kiindulva.

Végezetül pedig visszatérek eredeti kérdéseimhez, és korábbi kutatási eredményeimet is hasznosítva kísérlek meg választ találni rájuk, levonom kutatásom tanulságait, és felvázolom a kutatás folytatásának lehetőségeit.

III. Kutatási eredmények

A római katolikus vallás az egyik legnagyobb a keresztény felekezetek között: jelen van az egész világon, és számtalan különböző arcát mutatja. Egyetemes normarendszerével és ideológiájával kommunikálva születnek meg azok az egyedi közösségek, amelyek együttesen az élő egyházat alkotja. Ez a vallás annyiféle módon játszik szerepet az emberek életében és annyi különböző megnyilvánulásával találkozhatunk, hogy nehezen lehet olyat állítani róla, ami kivétel nélkül minden római katolikus közösségben helytálló lenne. Ezért érdemes a vallást gyakorló közösségekre koncentrálni, és az egyedi felől közelíteni az általános felé. Ehhez arra van szükség, hogy megvizsgáljuk a vallás legkülönbözőbb megnyilvánulásait és megélési módjait, és a különböző kutatások tapasztalatainak összevetésével, apró lépésekben juthatunk közelebb a római katolikus vallás működésének, még általánosabban pedig a vallásos gondolkodásnak a megértéséhez.

Maga a szentkultusz egy olyan téma, amelyre sok kutató felfigyelt, akik érdeklődésüket a Mediterráneum világa felé fordították.⁴ A hasonló ökológiai adottságok, gazdasági, társadalmi berendezkedés, politikai viszonyok mellett ez az egyik olyan tényező, amelyre a 20. század második felében létrejött egységes Mediterráneum koncepció támogatói szívesen hivatkoznak. Kétségtelen, hogy a védőszentek tisztelete, és a nekik szentelt ünnepek sok mediterrán országban fontos szerepet játszanak, ám nem csupán ezen területek sajátosságai. Ami mégis indokolttá teszi a mediterrán sajátosságként való meghatározásukat, azok éppen a fent említett egyéb közös sajátosságokkal való összefüggései.

Tanulmányom célkitűzése az volt, hogy körüljárjam a szicíliai védőszent-kultusz szerepét és jelentőségét egy konkrét település, Melilli lakóinak az életében, így kívánva hozzájárulni az egyediből kiindulva az egyetemes katolicizmus, illetve a vallásosság megélésének, szerepének, funkciójának és jelentőségének megértéséhez a mai ember életében.

Szent Sebestyén 1693 után, egy földrendést követően vált Melilli hivatalos patrónusává. Tiszteletére minden évben egy nagyszabású ünnepsorozatot tartanak. A híveknek egyedül

---

⁴ Lásd pl. Davis, John (1977): *People of the Mediterranean: An essay in comparative social anthropology*. London, Routledge; Faeta, Francesco (2008): *Demológia, antropológia és kultúrkritika. Az olasz kérdés*. Budapest, L'Harmattan; Gronover, Anne Marie (2007): *Religiöse Reserven. Eine Ethnographie des Überlebens in Palermo*. Berlin, LIT Verlag; Maraschini, A. L. (1968): *The Study of an Italian Village*. Paris: Mouton.

ilyenkor van alkalma fizikai valójában is „találkozni” a szent szobrával, hiszen az év többi részében elzárva őrzik. Az ünnep eseményeit vizsgálva szembetűnően elkülönül egymástól egy egyéni és egy közösségi dimenzió.

Előbbi elsősorban a különböző zárandoklattípusok esetében kiemelkedő jelentőségű: a zárandokok különféle áldozatokat vállalnak és ígérek azért, hogy a védőszent konkrét krízishelyzetekben beavatkozzon az életükbe. A zárandokok és a védőszent kapcsolata, kommunikációja határozottan személyes jellegű, a családi csoporthoz tartozók vagy a közeli barátok közti viszony jellemzőivel körülírható. Egy évszázaddal ezelőtt mindez csak a zárandoklat női változatára, az egyéni, meztlábás zárandoklatra volt jellemző, míg napjainkban a korábban kizárólag a férfiak által gyakorolt zárandoklattípusról, a pucérak futásáról is elmondható ugyanez. Megállapítható tehát, hogy a társadalom változásai – a nő és a férfi társadalmi szerepe közti éles határvonalak megszűnése – az ünnepben is megjelenik, a kultusz tehát alkalmazkodott az azt gyakorló emberek világának változásaihoz, és fordítva: tükrözi a társadalmi, kulturális változásokat.

A második dimenzió, a közösségi, elsősorban a melilli Szent Sebestyén legenda kiválasztottságra utaló elemeinek hangsúlyozásában, az ünnepei körmenetek során, illetve az emigráns közösségek által újra életre keltett kultusz formájában artikulálódik. A különböző korszakok, történeti, társadalmi, kulturális események folyamatosan újrarajzolják azokat a határvonalakat, amelyeknek a keretein belül, illetve amelyekhez képest egy adott közösségnek meg kell határoznia önmagát. A melilliek esetében a Szent Sebestyénbe, és főleg a melilli Szent Sebestyénbe vetett hit jelenti egy igen fontos dimenzióját a közösségi identitás meghatározásának. Ám erre csak úgy válik alkalmassá, hogy folyamatosan megkérdőjelezzik, majd újraértelmezzik, miért is fontos a melilli közösség életében a védőszent, miért alkalmas arra, hogy hitelesen lehessen a település „első embere”. Egy védőszent feladata a kultuszát gyakorló közösség szemében nem lehet ugyanaz napjainkban, mint évtizedekkel, évszázadokkal ezelőtt volt. Csak azért lehet ez oly régóta élő és intenzív hagyomány, mert teret biztosít arra, hogy hozzá lehessen alakítani a jelen kontextusához.

Melilliben végzett kutatásom eredményei szemléletesen mutatják be, hogyan kommunikálnak a vallás egyetemes tanaival egy konkrét közösség tagjai, hogyan változtatják azt megélhetővé egy meghatározott szociokulturális kontextusban. Minden ember törekszik arra, hogy az őt körülvevő világ jelenségeit maradéktalanul kiismerje. Amikor ez a világ változik, az új dolgokra és összefüggésekre is meg kell találni a magyarázatot. Egy adott

közösség vilásképe csak addig fenntartható, amíg képes megválaszolni a folyamatosan felmerülő új kérdéseket. Ha azonban bizonyos pontokon erre alkalmatlannak bizonyul, felül kell vizsgálni, és szükség esetén alakítani kell a viláskép bizonyos elemein. Ennek a példái a védőszentváltások egyes szicíliai településeken, de ezt láttuk még konkrétan a melilli védőszent-ünnep esetében, a változások értelmezése során is.

Melilliben egy olyan „katolicizmust” ismertem meg, amelynek alapja a szentkultusz, azaz a szentekbe vetett hit, akik hatékonyan közvetítenek az emberi és az isteni világ között. A vizsgált közösség sajátos arculatát az adott szent élettörténete, kultuszának története és mindenezek aktuális értelmezése határozza meg. A katolikus vallás számos egyéb tanítása mellett ezt is beépítik mindennapi életükbe, és onnantól kezdve nem a profán világtól elkülönítve, hanem annak a szabályai szerint viszonyulnak hozzá. Ezt pedig többek között az magyarázza, hogy a melilliek hétköznapi életének jelentős részét képezik olyan krízishelyzetek, amelyekre az ő szemszögükből csak a vallás kínál kielégítő megoldást.

IV. Kutatási perspektívák

Fél éves terepmunkám során a melilliek vallásosságának csak néhány aspektusát volt alkalmam érdemben megvizsgálni. Ahhoz, hogy a közösség világgképét és normarendszerét mélyrehatóbban és alaposabban megismerhessem, és eljuthassak az általános következtetések levonásának a szintjéig, további, különböző szemszögű és kiindulópontú kutatásokra lesz szükség.

Mindenképpen szükségesnek tartom az ünnep tanulmányomban bemutatott két dimenziójának további, célzott vizsgálatát. A védőszentkultusz szerepének mélyrehatóbb megértéséhez az egyén életében a melilli Szent Sebestyén ünnep jellemző zárándoklatának, a „pucérok” futásának a résztvevő megfigyeléses vizsgálata járulhat hozzá eredményesen. Ez egy hároméves projekt keretében vagy kutatótársak bevonásával történhet meg: mindhárom csoport végigkísérésével a zárándoklaton, illetve a megelőző időszakban és az után készített interjúk segítségével. Ezek együttesen járulhatnak hozzá az egyéni motivációk, és ezáltal a vallásos világgkép működésének alaposabb megismeréséhez.

A védőszentkultusz társadalmi szerepének további vizsgálatára a Middletownban, migrációban élő melilliek és leszármazottaik körében végzett kutatás kínál lehetőséget. Ott a Melilliben végzett terepmunkához hasonló módszerek alkalmazását tartom célszerűnek: a Szent Sebestyén ünnepen való részvételt, illetve az ott élők mindennapjainak megismerését. Ebben az esetben természetesen újabb kérdések megfogalmazása is szükséges, és célzottabb figyelmet érdemelnek a vallás és etnicitás összefüggéseit vizsgáló elméletek.

Úgy gondolom, kutatásomat ebben a két irányban érdemes mindenképpen bővíteni. Az eddigi eredményeim, meglátásaim a tervezett további munkákkal kiegészítve átfogó képet nyújthatnak mind a kutatott jelenségről, mind pedig a területről, mely a kutatás kontextusát jelenti, valamint fontos általános következtetések megfogalmazásához is hozzájárulhatnak a vallásosság témakörében.

V. Fontosabb publikációk a témakörben

„A Krisztusnak beszéde lakozzék ti bennetek gazdagon” In: A. GERGELY A.- PAPP R.- PRÓNAI Cs. (szerk.): *Kultúrák között*. Budapest, Nyitott Könyvműhely, 2006. 179-187.

Az értékek, mint egy kultúra sarokkövei. Egy firenzei római katolikus ifjúsági közösség kulturális antropológiai bemutatása. In: A. GERGELY A. – PAPP R. (szerk.): *A szakralitás arcai*. Budapest, Nyitott Könyvműhely, 2007. 31-62.

„És a hatodik napon...”- A római katolikus vallás ökológiai antropológiai vonatkozásai. *Anthropolis* (közlésre elfogadva, kiadás alatt).